

অন্তিম সুৰ

নলিনীবালা দেবী

দত্তবন্ধু এণ্ড কোম্পানী

গুৱাহাটী--৭৮১০০১

প্রকাশক :

দত্তবৰুৱা এণ্ড কোম্পানী
গুৱাহাটী—৭৮১০০১

প্রথম প্রকাশ :

ডিচেম্বৰ : ১৯৭৭

মূল্য : ২'০০ টকা

মুদ্রণ—শ্রীশঙ্কু প্রেছ
গুৱাহাটী—৭৮১০১১

এযাৰ বক্তব্য

মোৰ পৰম পূজনীয়া মাতৃদেৱী শ্ৰীযুতা নলিনীবালা দেৱী বৰ্তমান বোগশয্যাতে পৰি আছে। আজি দুমাহমান আগতে তেখেতৰ কবিতা-পুথি 'মন্দাকিনী'খন ছপাবৰ কাৰণে শ্ৰীভবেন্দ্ৰনাৰায়ণ দত্তবৰুৱাক দিয়ে; কিন্তু পুথিখনৰ ছপাবৰ কাম আৰম্ভ নোহওঁতেই মাতৃদেৱী ভীষণভাৱে অসুস্থ হৈ পৰে। এনে অৱস্থাত এদিন দত্তবৰুৱাৰ অগ্ৰজ শ্ৰীমুনীন্দ্ৰনাৰায়ণ দত্তবৰুৱাই মাতৃদেৱীৰ অসুখৰ খবৰ লবলৈ আহোঁতে পুথিখনৰ বিষয়ে তেখেতে আলোচনা কৰাত শ্ৰীদত্তবৰুৱাই পুথিখনত অন্তৰ্ভুক্ত কেৱল 'অন্তিম সুৰ' ভাগত থকা কবিতাকেইটা খৰখেদাকৈ ছপাবলৈ সিদ্ধান্ত ললে, যাতে মাতৃদেৱীয়ে অন্তিম সময়ত হলেও কিতাপখনৰ মুখ দেখিবলৈ পায়।

সুখৰ বিষয় যে শ্ৰীদত্তবৰুৱাৰ যত্নতেই কিতাপখনি প্রকাশ হ'ল আৰু ইয়াৰ কাৰণে মই তেখেতক আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলো।

৯ ডিচেম্বৰ, ১৯৭৭

শ্ৰীউপেন্দ্ৰকুমাৰ চাংকাকতি
স্বপ্নাচল, দক্ষিণ শৰণীয়া
গুৱাহাটী-৭

॥ মন্দাকিনীলৈ এষাৰ ॥

কবিয়ে নেজানে কিয় কবিতা লিখে। সময়ৰ পৰিবেশে কবিৰ মনত ভাবৰ কঁপনি তোলে আৰু তাৰ আলমতে কবিতাৰ সৃষ্টি হয়। দেশৰ নানান পৰিবেশত লিখা সময়ৰ সোঁতত সৃষ্টি হোৱা ভালেখিনি কবিতাৰ কাকত গোট খালে। লৰালি কালৰেপৰা কবিতাই লগ লৈছিল যদিও জীৱনৰ আগছোৱাত লিখনিত যতি পৰে। ১৯২৮ চনতে মোৰ প্ৰথম কবিতাৰ পুথি 'সন্ধিয়াৰ সুৰ' প্ৰকাশ হয়। তাৰ পিছত 'সপোনৰ সুৰ', 'পৰশমণি', 'যুগদেৱতা', 'জাগৃতি', 'অলকানন্দা' নামৰ ছয়খনি কবিতাৰ পুথি প্ৰকাশ হয়। ইমানতে কবিতা লিখাৰ সামৰণি পৰিল বুলি ভাবি আছিলোঁ। এদিন ফটা কাগজ লিৰিকি চাওঁতে দেখিলোঁ, বহুত কবিতা গোট খাইছে। ইপিনে লিখনিয়ে জিৰণি লবলৈ নিবিচাৰিলেও চকুৰ মণি দুটাই জিৰণি লবলৈ বিচাৰিছে। দৃষ্টি অস্পষ্ট হৈ আহিছে। সিঁচৰতি হৈ থকা কবিতাবোৰ গোটাই শেষ জীৱনৰ কাব্যৰ সোঁতটিক "মন্দাকিনী" নাম দি ৰাইজৰ আগলৈ আগ বঢ়াবলৈ মন কৰিলোঁ। আকাশী মন্দাকিনীৰ স্নোতধাৰা শিলনিৰ মাজে মাজে সহস্ৰ ধাৰাৰে বৈ আহিছে। মোৰ শেষ জীৱনৰ কবিতা পুথি 'মন্দাকিনী'তে কেইবাটাও সুতি লগ হৈছে। প্ৰথম ধাৰাটোত শেষ জীৱনৰ বিদায়-জাননীয়ে সুৰ তুলিছে। দ্বিতীয় কবিতাটোত মোৰ স্বৰ্গতো অধিক জনমভূমিৰ হকে গোৱা জাগৰণ-গীতি-বোৰে নবাগতবোৰক মাতিছে। আন আন ধাৰাত শিশুৰ মাজত ভাৱৰ বন্দনা। শেষত কেইটিমান কাহিনী-কবিতাৰে মোখনি মৰা হৈছে। কাব্যামোদী ৰাইজলৈ মোৰ শেষ বন্দনা জনাই বিদায় মাগিলোঁ।

এইখিনি কবিতা প্ৰকাশৰ ভাৰ ললে চিৰকাল ভাষা জননীৰ সেৱক স্মৰণীয় হৰিনাৰায়ণ দত্তবৰুৱাৰ সুযোগ্য পুত্ৰ শ্ৰীমান দত্তবৰুৱাই। কাহিনী-ভাগটো কপি কৰি দিলে শ্ৰীমান হিতেশ মহন্তই। তেওঁলৈ কৃতজ্ঞতা জনাইছোঁ।

ওম্ শান্তি

নলিনীবালা দেৱী
অক্টোবৰ, ১৯৭৭ চন
গুৱাহাটী

॥ অন্তিম সুৰ ॥

সত্যম্ শিৱম্ সুন্দৰম্

হে সত্য হে শিৱ সুন্দৰ
তুমিয়ে প্ৰাণৰ জ্যোতি
সুন্দৰ ই বিশ্ব ভুবনৰ
জানো তুমি বিশ্বব্যাপী
অনু পৰমাণু ৰূপী
মানৱৰ সৌন্দৰ্য্য প্ৰাণৰ।
স্তিমিত আতমাত
তোমাৰ প্ৰেমৰ স্পৰ্শে
প্ৰতিভাত পৰমজ্ঞানৰ।
বিশ্ব বিশ্বাকুল তযু
এটি পৰমাণু মাগি
পৰশমণি মহাজীৱনৰ ॥
সত্য শিৱ সুন্দৰৰ ধ্যান
অমৰ প্ৰেমৰ অৱদান
প্ৰেমে দ্ৰৱীভূত প্ৰাণ
প্ৰশান্তিত সমাহিত জ্ঞান
দুৰ্বাৰ সংসাৰ পথ
সমাহিত চিত্ত ক'ত ?
ক'ত প্ৰেম ক'ত ধ্যান ৰূপ
হে চিৰ অন্তৰ্য্যামী;
মানৱ জীৱন স্বামী
দেখুৱাবা অমৃতৰ পথ ॥

। কবি স্বপ্ন ॥

নিবিড় ধিয়ান সপোন মগন প্রাণ
মন্দাৰ সুৰভি পৰশো জাগিল
তদ্ৰা স্বপ্ন ধ্যান
শিয়ঁৰি উঠিল তনু !

আবেগ বিকল চকুলো সৰিল
উঠলিল মন বেগু ।
হিয়াৰ তাঁৰে তাঁৰে বাজিল নেপুৰ ধ্বনি—
সোণৰ কাঠিৰ পৰশো জাগিল
ৰূপ কুঁৱৰীৰ কল্পনা কিস্কিনী ॥
মন্দাকিনীৰ জোৱাৰ বাগৰিল
থৌকি বাথৌ হিয়া
আকাশী গঙ্গা সোঁত বৈ গ'ল
মানস উটাই নিয়া ॥
দুচকুত সনা অপূৰ্ণজিত অঞ্জন
অজান সৌন্দৰ্য্য অতুল ৰূপৰ
প্ৰশান্তিময় অমৃত পৰশন ॥
নিবিড় মানস মন !
ধৰণীৰ শত সংঘাত জিনা
মাটি তীৰ্থত নন্দন মধুবন ।
প্ৰকাশ বিহীন অনুভূতি নিজৰণ
শান্তি তৃপ্তি অমৃত পৰশন ।
নীল আকাশত ইন্দ্ৰধনুৰ ছবি
প্ৰশান্তি চেতনা নিমিলিত দুনয়ন
দিঠকত স্বপ্ন মগ্ন কবি ॥

॥ সময় নাই ॥

গধূলিৰ সুৰে সুৰে উদাস বাগিনী গায়
যাবলৈ ওলোৱা বাটৰুৱা তই
সাজু হলিনে নাই ?
নাই নাই আৰু যে সময় নাই ॥
দিগন্তত সৌ পোহৰৰ বেথা বুৰ যায়
দৃষ্টিৰ সীমা অসীমত হেৰাই যায়
গুৰুলা বগলী শাৰীয়ে বিড়িয়াই
নাই নাই আৰু যে সময় নাই ॥

ই পাৰত শুন হাঁহি কান্দোনৰ সুৰ
সি পাৰৰ ধ্বনি সোণোৱালী সুমধুৰ
জোলোঙাত বান্ধিল' বাটৰুৱা
এটি হাঁহি বেথা এটুপি চকুৰ লোৰ
বাটৰ সঁজুলি টোকাৰী নেৰিবি
চাবি বাট যাতে নেহেৰায়
নাই নাই আৰু যে সময় নাই ॥

শূন্যৰ পাৰে পাৰে
টোকাৰী বজাই যাবি গীত গাই
সুৰে দেখুৱাব চিনাকী পূৰ
এন্ধাৰ নামিল, ওলা বাটৰুৱা
আৰু যে সময় নাই ॥

॥ ক্ষয় নাই নাই ॥

দেখিছানে সাগৰৰ বলুকাত তৌৰে কোবায়
বাৰে বাৰে আঁক পৰি যায়
এই বিশ্ব সাগৰৰ সৃষ্টি প্ৰদৰ্শনী এইখন
কৰমৰ তৌবোৰে চিন থৈ যায় ॥
যুগে কথাকৈ যায় দিয়ে সোঁৱৰাই
সৃজনৰ ক্ষয় নাই নাই,
অনন্ত যুগৰ যাত্ৰী ৰূপ খনিকৰে
ৰূপ তুলিকাৰে দিয়ে বং চটিয়াই ॥
মানুহে বিশ্বত সাজে সৌন্দৰ্য্য প্ৰতিমা
মানুহৰ কল্পনাতে সৌন্দৰ্য্যৰ ৰূপ মাধুৰিমা
মানুহ প্ৰাণতে আছে সাত দালি সুৰ তাঁৰ
বিশ্ব সুৰে বন্ধা আছে তাঁৰৰ ৰূপনি
নেদেখা নুগুনা কোন মণ্ডলত ভাঁহি ফুৰে
সৃজনৰ কম্পনবোৰৰ গুঞ্জৰণ ধ্বনি ॥
হৃদয় গুহাত বহি সুগোপনজনে
কৰমৰ জাল গোথে ৰূপ বৰ্ণালীৰে
বাহিৰৰ মানুহজনে গমকে নেপায়
অন্তৰত কোনে গীত গায় মধুসুৰে

জীৱনৰ সজাগ প্ৰহৰীজনে নিভূতে নীৰৱে
নানা বং ৰূপে বসে কথাকৈ যায়
মানুহৰ জীৱনৰ প্ৰতিভা সৃষ্টিৰ ক্ষয় নাই নাই ॥

॥ নীলাৰ স্বপ্ন ॥

জীৱনে বিচাৰি গ'ল যমুনা তীৰৰ
কল্পনাৰ মধু বৃন্দাবন
চকুৰে বিচাৰি গ'ল মানসৰ তীৰলৈ
হৃদয়ৰ অৰূপ ৰতন ।
মনে বিচাৰি গ'ল সমাপ্তি মনৰ
মায়াজাল ভেদি বাস্তৱৰ
আবেগে বিচাৰি গ'ল তিলতিলকৈ সঁচা
অপেক্ষাৰ অন্তিম ক্ষণক ॥
মৰুভূমি কুহেলিকা ভেদি পৰিশ্ৰান্ত
প্ৰাণে পালে শ্যামলিমা তীৰ
অসীম অনন্ত নীলা নীলা সাগৰৰ পানী
নীলা জোনৰ ৰশ্মি কৰে তিৰ বিৰ ॥
নীলা নাওখনি লৈ আছে নাৱৰীয়া
নীলা জোনাকৰ তল নীলা সাগৰৰ
নীলা নাও নাৱৰীয়া নীলিম শ্যামল
পাৰ কৰে সীমাহীন পাৰ ॥
ইকূল সিকূল নাই নাই পাৰাপাৰ
নীলাময় বিশ্ব চৰাচৰ
গভীৰ নীলিমা ভেদি বাজে যাত্ৰাসুৰ
মধুৰ মূৰলী ধ্বনি পাৰৰ ঘাটৰ ।
নিস্তব্ধ পৃথিৱী এৰি নীল যাত্ৰী আৰোহী নাৱত
নীলাত আচ্ছন্ন দৃষ্টি ৰূপ অভিনৱ
নীল বিন্দু বুৰ যায় নীলাৰ মাজত ।

॥ এটি সাধু শেষ হৈ যাব ॥

জবা নিপীড়িত জীর্ণ শীর্ণ
সিদ্ধ বিভূ প্রাণ
গোপন বীণত অৰবাহিকাৰ গান

ক্লান্ত শ্রান্ত মলিন দেহৰ সাজ
অন্তৰ পুৰত অমৃত আশ্বাদ
আলোক বন্যা সুৰ মায়াময় পুৰী
ঋষাদ নিষাদ গান্ধাৰ উজ্জ্বলী।

মনোময় স্বপ্ন কল্পলোকত
শত বৰ্ণালীৰ খেলা

অৰচেতনত ৰূপ মনোময় মেলা।

সত্তাৰ পুৰী বংঘৰ বিতোপন
ৰঙৰ ভঁড়াল সত্তাত চিৰন্তন ॥

সঁজা পুৰি যাব বং উৰি যাব
শূন্যৰ কোলাত বঙেই সাৰথি হব ॥

নীলাৰ মাজত সাঁতুৰি ফুৰোঁতে
বিশ্ব লিপিকাত ইন্দ্ৰধনুৰে
ন ছবি আঁকি যাব।

বগা ডাৱৰৰ মাজত উৰোতে
শান্ত স্বপ্নত সত্তা মগ্ন হব ॥

সত্তাই লব সৃজন ধৰ্ম
বং সুৰ লৈ সৃজন মগ্ন হব

বং সুৰ বোৰে প্রকৃতি সুৰত
সাধু কথা কৈ যাব।

এৰি অহা পঁজা জহি থহি শেষ হব।

কোনোবা অজান হাবিৰ তলিত
জীর্ণ দেহৰ ছাইবোৰ পৰি বৰ।

এটি জীৱনৰ বিবিধ ৰঙৰ
এটি সাধু শেষ হব ॥

॥ নিস্প্রয়োজন ॥

বিদায়ী বাটকুৱা আজি এই পৃথিৱীত
নুঙনে নুঙনে আঁক কেৰে তোৰ কন্ঠ স্বৰ,
বান্ধি ছাটি থ' বীণ তোৰ
ভগা বীণ লাগিছে ভাগৰ।
বহু দূৰ দীঘলীয়া বাটকুৰি বালি
বহু কথা বহু সুৰে গীত গাই গলি
বাটৰ দুকাষে ফুলা ফুল কলিবোৰ
গীতে সুৰে ফুলাই তুলিলি।
সেইদিনা প্রয়োজনত পৃথিৱীয়ে ললে আঁকোৱালি
ওপচাই দিলে বাকি ফুলমালা, পাহিৰে সজাই
তোৰ মাত শুনিবলৈ লাগিছিল উদুলি মূদুলি
উপচিল চেনেহেৰে হিয়াৰ শৰাই ॥
ধুনীয়া ধৰাত বাট অকলে বুলিলি
গাই গলি হিয়া বাকি গীত
সাজিলি বহুত বালিঘৰ পৃথিৱীৰ সাগৰ বালিত।
মাটিৰ পুতলা খেল খেলিলি বহুত
কল্পনা খেলি সপোনৰ
সংসাৰৰ জাবণি মাজত তয়াময়া জীৱন যুঁজত
কাঁইটৰ আচোৰত বেদনাৰ তেজেৰে ৰাঙলী
খোজা নাই প্ৰতিদান এদিনো অকণ
পৃথিৱীত মাথো তই মৰম বিলালি ॥

কালৰ পছোৱা বয় বা-বাটকুৱা
বিদায়ৰ আহিল বাতৰি
পৃথিৱীৰ মৰমৰ মাতলৈ আশা কিয়
মনৰ মাজত তোৰ মৰম ভিখাৰী ॥
অচিনাকী যাত্ৰা পথত, ধৰাৰ মৰমে জানো
ফুলৰ পাহিৰে সজা বাট দেখুৱাব।
পৃথিৱীৰ মৰমৰ মাতে

তোৰ জানো তৃষ্ণা পলুৱাব ?

মৰম ভিখাৰী হেৰ পৃথিবীৰ মৰমলৈ
 নেপাতিবি কাণ
 শেষ মহামাত্ৰাত স্বার্থময় মৰমে তোক
 নিদিয়ে বাটৰ আঁত বাটৰ সন্ধান।
 তই মায়াহীন নিৰ্বাক হব যে লাগিব
 কণ্ঠবোধ কৰ আবেগৰ
 আজি নিঃপ্রয়োজনীয় তই এই পৃথিবীৰ
 প্রয়োজনে মাতে তোক মহা অসীমৰ।
 বিশ্ব ব্রহ্মাণ্ড জুৰি বাজে মহা ধ্বনি
 অনাহত মূৰলীৰ সুৰ
 শুন্ শুন্ কাণ পাতি দূৰ সুদূৰৰ
 বৈ বৈ বাজে শুন আহ্বান মধুৰ
 বাকলি সৰিব খহি মানুহ সঁজাৰ
 উজলিব দিব্য ৰূপ সঁচা মানুহৰ
 বাবে বাবে বাজে শুন মোহন মূৰলী
 আহা প্ৰিয় সত্তা আহা ! ক্ষুদ্ৰ সত্তা এৰি।
 যাওঁ যাওঁ যাওঁ ব'বা
 এৰিলোঁ মাটিৰ সঁজা
 সুৰভি তোমাৰ বুকুত সাবটি লৈ
 মাটিৰ মৰম এৰি

শান্তিৰ আবাস বিচাৰি
 ওলালো ওলালো আজি
 মিলনৰ মধুবনলৈ ॥

॥ মনে বিচাৰে এটি সুৰ হবলৈ ॥

মনে বিচাৰে মাথোঁ বিশ্ব ভুবনৰ
 এটি মাথোঁ সুৰ হবলৈ
 প্ৰাণ চিৰবিয়াকুল সুৰ জগতত
 মানসৰ ৰূপ দিবলৈ।
 পিয়াসী হৃদয়ে কিয় সাগৰৰ জোৱাৰৰ
 বিচাৰিছে তৌ হবলৈ
 দিগন্ত প্ৰসাৰি সৌৰ গতিবেগে মাতে
 ৰূপ ৰেখা প্ৰকাশিবলৈ।
 সীমাহীন নীলিমাৰ তাৰকাৰ জ্যোতি পুঞ্জ মাতে
 তাৰকাৰ ৰূপ লবলৈ
 মহাশূন্য পাবে পাবে ৰূপাকুল মন উৰি ফুৰে
 উল্কাৰ গতিবেগ লৈ।
 চিৰন্তন সত্তাই নিবিচাৰে ক্ষণ্তক জিৰণি
 কৰ্ম স্রোত বিচিত্ৰ বৰ্ণালী।
 চেতনৰ পৰমাণুবোৰে মানসত আঁকে ৰামধনু
 কল্প জগৎ সোণোৱালী।
 বিচিত্ৰ জীৱন সুৰবোৰে ব্যোম মণ্ডলত
 অযুত সুৰৰ ধ্বনি গাই
 আকাশৰ হাতীপটীবোৰে ন ন ৰূপ আঁকে
 সৃষ্টিৰ শোভা চাই চাই।
 ক্ষয়িষ্ণু দেহাৰ আঁৰত নব সত্তাই হাঁহে
 জীৱনৰ দেখি ৰূপান্তৰ
 নতুন দেহীয়ে হাঁহে জীৰ্ণ দেহা চাই
 স্থবিৰতা দেখি এই জীৰ্ণ জীৱনৰ।
 সংঘাতৰ কোব খোৱা এৰি অহা দীঘলীয়া বাট
 দেখা পাও ধূৱলী কুঁৱলী
 সপোন জালেৰে চঁকা দূৰণি স্মৃতিত
 স্বৰূপৰ বিবিধ বৰ্ণালী।
 আবদ্ধ সঁজাৰ নব দেহী জনে হাঁহে
 প্ৰাকৃতিৰ ৰূপান্তৰ চাই।

জড় দেহে অবিৰাম কৰ্ম কৰি যায়
 অক্ষয় সত্ত্বাৰ শুভ ইঙ্গিত পাই ॥
 প্ৰবাহিত চিৰন্তন সত্যময় সত্ত্বাৰ
 নাই য'ত কৰ্মৰ বিৰতি
 সৃজনী অণুৰ এটি ৰূপ কণিকাই
 মণিকূট উজলাই বিদ্যা শক্তি ।
 ক্ষুদ্ৰ ব্ৰহ্মাণ্ড জুৰি বিশ্ব শোভা ৰাশি
 ৰামধনু জ্যোতি জনমল
 ব্যোম মণ্ডল জুৰি তৰঙ্গ কম্পন
 অপ্ৰকাশ সৃষ্টিকৰূপ সত্য অবিচল
 অনাদি অনন্তৰ জ্ঞান বিজ্ঞানৰ
 ৰূপৰ স্পন্দন কঁপে কলা দৰ্শনৰ
 কাব্যৰ ছন্দ ধ্বনি সঙ্গীতৰ সুৰৰ বাহুৰ
 মহা ব্যাস সুৰময় ধ্বনি তৰঙ্গৰ ।
 জন্মাজিত কৰ্মৰাশি বোকোচাত বান্ধি লৈ লৈ
 নৱ সুৰ তৰঙ্গত ৰূপ দিবলৈ
 অযুত কবিৰ গান সঙ্গীতৰ সুৰৰ ব্যঞ্জনাত
 নব ছন্দে নব ৰূপে গীত গাবলৈ ।
 নিৰ্মজ্জিত লগ্নমান স্বাস্থ্যত সত্ত্বাত
 মুক্ত কৰি হৃদয় ৰূপটি সত্ত্বা ভ্ৰাম্যমান
 পাবলৈ সুৰৰূপ জগতৰ জীৱন্ত সত্যৰ
 অপূৰ্ব সত্যৰ জ্বলন্ত দৰ্শন ।
 অনন্ত ব্ৰহ্মাণ্ড জুৰি এটি ধ্বনি এটি মহাসুৰ
 ভগ্ন কণ্ঠ সুৰ সুমগন
 নতুন সত্ত্বাত উজলিত জীৱনৰ দিব্য পৰশন ।
 মৃত্যুহীন ৰূপকৰ সুৰ গুঞ্জৰণ ।

॥ সুৰে সুৰে সপোন আঁকিম ॥

মৰিলে আঁতৰ হ'ম জানো এই ঠাই এৰি—
 দেহাৰ মৰমী সাজ মাটিৰ বুকুত সোলোকাই
 কবিতাৰ সুৰে সুৰে 'সেউজীয়া হিয়া মোৰ
 সোণ কল্পনাৰে মোৰ ।
 আঁৰে আঁৰে থাকিম বোলাই ।
 জনম ভূমিত মোৰ ন ৰূপ পৰশ বুলাই
 সোণোৱালী জোনাক বাকিম
 সুৰ বাকি নীলিমা মাজত ন ৰূপ ন প্ৰতিভাত
 সুৰে সুৰে সপোন আঁকিম ।

—০—